

RECENZJA
DOROBKU I ROZPRAWY HABILITACYJNEJ
dr. ROBERTA RYBAKA

1. Podstawa wykonania recenzji

Podstawą wykonania niniejszej recenzji jest uchwała Rady Dyscypliny Historia Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu z dnia 19 grudnia 2023 r. w sprawie powołania komisji habilitacyjnej w postępowaniu dr. Roberta Rybaka wszczętym 3 listopada 2023 r. w dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie historia.

Recenzja została opracowana na podstawie przekazanego dorobku naukowego, w tym rozprawy habilitacyjnej oraz dokumentacji w postaci autoreferatu, wykazu osiągnięć naukowych i wykazu bibliometrycznego.

2. Sylwetka Habilitanta

Doktor Robert Rybak jest absolwentem Akademii Marynarki Wojennej. Po ukończeniu tej uczelni pełnił służbę na jednostkach pływających Marynarki Wojennej. W 2013 r. na podstawie rozprawy doktorskiej pt. „Wpływ dyscypliny wojskowej na skuteczność zadań realizowanych przez Marynarkę Wojenną w systemie bezpieczeństwa morskiego państwa w ramach Układu Warszawskiego i NATO” przygotowanej pod kierunkiem prof. dr. hab. Jerzego Będzińskiego uzyskał stopień doktora nauk społecznych z zakresu nauk o bezpieczeństwie, nadany uchwałą Rady Wydziału Dowodzenia i Operacji Morskich, Akademii Marynarki Wojennej.

Po odejściu z zawodowej służby wojskowej Habilitant związał się z Instytutem Historii i Archiwistyki Wydziału Nauk Humanistycznych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, gdzie od 1 marca 2015 r. pracuje na stanowisku adiunkta.

Dokonania Habilitanta związane z jego zainteresowaniami naukowymi są dwutorowe. Koncentrują się na dziejach Polskiej Marynarki Wojennej, przede wszystkim okresu 1945–1989, a część z nich dotyczyły kwestii bezpieczeństwa militarnego, systemu obronnego państwa oraz edukacji dla bezpieczeństwa, w tym przygotowania obronnego społeczeństwa,

co jest zbieżne z jego wcześniejszymi zainteresowaniami w zakresie nauk o bezpieczeństwie. Zaakcentować należy, że działalność naukowa Habilitanta była dość nierówna, a w dyscyplinie historia obejmuje publikacje od 2016 r., głównie w obszarze historii Polskiej Marynarki Wojennej, natomiast istotną wartością, którą wnosi do działalności naukowej jest cenne doświadczenie zawodowe.

Habilitant w latach 2014–2018 prowadził zajęcia dla studentów kierunku Bezpieczeństwo Narodowe oraz słuchaczy kursu specjalistycznego dla oficerów starszych słuchaczy w Wydziale Dowodzenia i Operacji Morskich Akademii Marynarki Wojennej w Gdyni. W trakcie pracy w Wydziale Nauk Humanistycznych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, w latach 2016–2020 był kierownikiem Niestacjonarnych Studiów Wojskoznawstwa, a obecnie pełni funkcję pełnomocnika Dziekana ds. Osób Niepełnosprawnych. Od 2016 r. jest opiekunem Wojskoznawczego Koła Naukowego, a jednym z efektów jego działalności jest opracowana przez studentów Wydziału Nauk Historycznych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika i Wydziału Dowodzenia i Operacji Morskich Akademii Marynarki Wojennej monografia pt. *Sily Zbrojne RP* opublikowana w 2019 r. Habilitant jest również członkiem Wydziałowej Komisji ds. Promocji oraz przedstawicielem młodszych pracowników nauki w Radzie Dyscypliny Historia Wydziału Nauk Humanistycznych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.

Ponadto Habilitant popularyzuje dzieje Polskiej Marynarki Wojennej będąc współautorem wielu wystaw tematycznych i innych przedsięwzięć promocyjnych organizowanych przez Muzeum Marynarki Wojennej, Instytut Pamięci Narodowej, Muzeum im. Orła Białego w Skarżysku Kamiennej oraz Uniwersytet Szczeciński.

3. Ocena dorobku naukowego

Aktualnie obowiązująca procedura habilitacyjna w myśl art. 219 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* w zakresie dorobku naukowego wskazuje dwie przesłanki umożliwiające nadanie stopnia doktora habilitowanego. Z punktu widzenia wykazu osiągnięć naukowych przedstawionych przez Habilitanta do oceny komisji habilitacyjnej jest to monografia naukowa wydana przez wydawnictwo, które w roku opublikowania monografii w ostatecznej formie było ujęte w wykazie sporządzonym zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 267 ust. 2 pkt 2 lit. a) przywołanej ustawy oraz istotna aktywność naukowa realizowana w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury.

3.1. Monografia naukowa

W tym zakresie Habilitant wskazał jako najistotniejsze w dorobku naukowym osiągnięcie naukowe monografię pt. *Sztuka operacyjna marynarki wojennej. Analiza wybranych aspektów szkolenia operacyjnego w latach 1955–1990 w świetle dokumentów*, która została wydana w 2021 r. przez Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.

Podkreślić należy zarówno trafność wyboru tematu rozprawy, jak i umiejętność odnalezienia rosyjskiej literatury przedmiotu, która zastąpiła lukę w materiale archiwalnym wynikającą z braku możliwości zrealizowania kwerendy w rosyjskich archiwach wojskowych, ze względu na nieudostępnianie interesujących Habilitanta dokumentów wojskowych badaczom zagranicznym.

Licząca łącznie 365 stron publikacja składa się z wstępu, pięciu rozdziałów, zakończenia oraz dziewiętnastu załączników. Habilitant uznał, że podstawowym elementem ówczesnej sztuki operacyjnej marynarki wojennej było wynikające ze strategii i doktryny wojennej, prowadzone, rozwijane i doskonalone systematycznie w sposób ciągły i harmonijny szkolenie operacyjne, będące silnie powiązane z gotowością bojową. Kwestia ta stanowi zasadniczą oś rozważań Habilitanta. Cezury czasowe przyjęte przez Habilitanta wyznaczają okres, w którym Marynarka Wojenna Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej funkcjonowała w ramach Zjednoczonych Sił Zbrojnych Układu Warszawskiego, co determinowało realizowane przez polskie siły morskie szkolenie operacyjne. Niestety swoisty niedosyt wywołuje tytuł publikacji, w którym podmiot pozostaje dość enigmatyczny – jest nim bliżej nieokreślona marynarka wojenna. Ponadto swoistą niezręcznością jest użycie określenia „wybrane aspekty”, tym bardziej, że Habilitant nie określił kryteriów tego wyboru. Analiza treści recenzowanej rozprawy habilitacyjnej wskazuje, że bardziej zasadne byłoby użycie określenia „węzłowe problemy”.

Rozdział pierwszy recenzowanej monografii wprowadza czytelników w europejskie środowisko bezpieczeństwa opisywanego okresu. W kolejnym rozdziale Habilitant skupił się na formalno-prawnych i organizacyjnych podstawach współdziałania Marynarki Wojennej Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z Ludową Marynarką Niemieckiej Republiki Demokratycznej i Flotą Bałtycką Związku Sowieckiego. Trzeci rozdział to charakterystyka prowadzonych wówczas studiów teatru działań wojennych, co było kluczowe dla przedstawionego w następnych dwóch rozdziałach morskiego szkolenia operacyjnego.

W rozdziale czwartym Habilitant przedstawił założenia obowiązującej w Układzie Warszawskim sztuki operacyjnej marynarki wojennej oraz sposób jej realizacji przez polskie

siły morskie. Zderzenie rosyjskich i polskich regulaminów, instrukcji i publikacji o różnym charakterze, w tym autorstwa teoretyków i praktyków, pozwoliło ukazać całokształt tej problematyki, zarówno rozwój polskiej morskiej myśli wojskowej w tym zakresie, jak i oficjalnych – regulaminowych założeń, a także literaturę fachową w postaci podręczników wojskowych, stanowiącą dorobek Dowództwa Marynarki Wojennej i Wyższej Szkoły Marynarki Wojennej im. Bohaterów Westerplatte w Gdyni. Habilitant słusznie skonstatował, że polska morska myśl wojskowa wypełniała przestrzeń pomiędzy regulaminowymi założeniami sowieckiej morskiej sztuki operacyjnej a polskimi doświadczeniami ze szkolenia operacyjnego.

Ostatni rozdział poświęcony jest praktycznej stronie realizacji morskiej sztuki operacyjnej, czyli szkoleniu operacyjnemu i działaniom Marynarki Wojennej PRL prowadzonym w czasie ćwiczeń dowódczo-sztabowych oraz ćwiczeń na morzu realizowanych we współdziałaniu z związkami taktycznymi sił morskich Związku Radzieckiego i Niemieckiej Republiki Demokratycznej.

Podkreślić należy, że Habilitant potrafił zidentyfikować i w kompleksowy sposób ocenić ówczesne rozwiązania systemowe zmierzające do wprowadzenia jednolitych standardów planowania, organizowania i prowadzenia działań sił morskich Układu Warszawskiego na Bałtyku, ale także programowania szkolenia operacyjnego Marynarki Wojennej PRL. Dobierając interesujące przykłady Habilitant w ciekawy sposób scharakteryzował sposób prowadzenia i przebieg szkolenia operacyjnego. Uwypuklić należy umiejętność syntetyzowania, a zarazem umiejętnego akcentowania licznych związków przyczynowo-skutkowych dotyczących między innymi współzależności pomiędzy wprowadzonymi rozwiązaniami strukturalno-organizacyjnymi a potrzebami operacyjnymi Zjednoczonych Sił Zbrojnych Układu Warszawskiego. W tym wypadku efektem tych działań było sformowanie trzech flotylli, umożliwiające efektywne użycie sił morskich na wypadek wojny i prowadzenie operacji morskich zgodnie z założeniami Naczelnego Dowództwa Zjednoczonych Sił Zbrojnych Układu Warszawskiego, bez konieczności zmiany organizacji Marynarki Wojennej PRL obowiązującej w czasie pokoju. Wdrożone rozwiązania strukturalno-organizacyjne z jednej strony determinowały utrzymywanie wysokich reżimów gotowości bojowej, a z drugiej były praktyczną realizacją zasady, że przyjęta struktura organizacyjna sił zbrojnych jest funkcją misji. Uwypuklić należy to, że Habilitant zrekonstruował ewolucję sowieckiej morskiej sztuki operacyjnej w okresie poprzedzającym powstanie Układu Warszawskiego oraz wskazał momentu, w którym opracowane

rozwiązania były gotowe do wdrożenia w organizowanej przez Związek Sowiecki Zjednoczonej Flocie Bałtyckiej, a później w Zjednoczonej Eskadrze Okrętów.

Z całą pewnością walorem monografii jest zwięzły opis wyników przeprowadzonych badań, co umożliwia uchwycenie wielu poruszanych aspektów przez mniej wyrobionych pod względem wiedzy historyczno-wojskowej czytelników. Zgodzić się należy z konstatacją, że omawiana monografia stanowi obecnie najobszerniejszą i kompleksową analizę kwestii szkolenia operacyjnego realizowanego w Marynarce Wojennej PRL w latach 1955–1990.

Mając na uwadze to, że osób zajmujących się dziejami Polskiej Marynarki Wojennej jest niewiele i reprezentują przede wszystkim tradycyjny nurt uprawiania historii recenzowana monografia jest osiągnięciem naukowym stanowiącym znaczny wkład w rozwój tej dyscypliny.

3.2. Istotna aktywność naukowa

Omówiona powyżej monografia naukowa stanowi nie tylko podsumowanie dotychczasowych badań nad historią sztuki operacyjnej Marynarki Wojennej PRL, ale stała się także punktem wyjścia do dalszych badań nad morską sztuką wojenną. Rozwijając tę problematykę Habilitant zmierzył się w problematyką morskich operacji desantowych. Ich teoretyczne założenia były dobrze opisane w podręcznikach akademickich stanowiących podstawowy zbiór literatury przedmiotu w tym zakresie. Natomiast konfrontacja regulaminowych założeń i ich wykładni opisanej we wspomnianych podręcznikach z dokumentami wytworzonymi w procesie planowania takich działań oraz dokumentacji sprawozdawczej stanowiącej pokłosie licznych ćwiczeń dowódczo-sztabowych oraz ćwiczeń z wojskami stanowiła kolejne pole badawcze Habilitanta. Efektem jego dociekań naukowych była monografia *Sztuka operacyjna marynarki wojennej. Morskie operacje desantowe na kierunku jutlandzki w okresie istnienia Układu Warszawskiego*, opublikowana przez Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w 2022 r., która przedstawia założenia i ćwiczebną praktykę szkoleniową w zakresie morskich i kombinowanych – powietrzno-morskich operacji desantowych planowanych do wykonania przez Marynarkę Wojenną PRL.

Ponadto habilitant jest autorem wydanej przez Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w 2018 r. monografii *Dyscyplina wojskowa a gotowość bojowa. Analiza stanu dyscypliny wojskowej w Marynarce Wojennej w wybranych okresach XX i XXI wieku*, lokującej się częściowo w historii, a częściowo w naukach o bezpieczeństwie, a także

współautorem wydanego w tym samym roku opracowania *Rzecz o obywatela obowiązkach obronnych*.

Poza rozprawą habilitacyjną i wymienionymi powyżej monografiami Habilitant po uzyskaniu stopnia naukowego doktora opublikował dziewiętnaście rozdziałów w monografiach naukowych w języku polskim oraz dwa artykuły w monografiach naukowych w językach obcych z zakresu edukacji dla bezpieczeństwa, bezpieczeństwa narodowego oraz historii marynarki wojennej.

Ewidentnym mankamentem jest swoista nadreprezentacja rozdziałów w monografiach wieloautorskich i brak artykułów w recenzowanych i punktowanych czasopismach naukowych. Zauważyć jednak trzeba, że redakcje tych czasopism niekoniecznie zainteresowane są problematyką morską. Jednocześnie na korzyść Habilitanta zaliczyć należy to, że część jego dorobku stanowią teksty opublikowane w serii wydawniczej Muzeum Wojsk Lądowych zatytułowanej „Wojny i konflikty zbrojne po 1945 roku. Zbiór studiów”, stanowiącej pokłosie cyklicznie organizowanych konferencji naukowych. Wysoki poziom naukowy zarówno tych konferencji, jak i samej serii wydawniczej powinien działać na korzyść Habilitanta, jednak z formalnego punktu widzenia brak artykułów naukowych osłabia jego pozycję.

Ponadto Habilitant był współredaktorem czterech monografii naukowych, spośród których ważną z punktu widzenia dydaktyki w uczelni wyższej jest publikacja poświęcona kartografii wojskowej. Poza tym wygłosił niemalże trzydzieści referatów na konferencjach naukowych organizowanych przez polskie uczelnie wyższe, ośrodkach naukowych i placówki muzealne, a także osiem referatów na międzynarodowych konferencjach naukowych w ośrodkach naukowych poza granicami kraju. Część spośród tych wystąpień dotyczyła problematyki innej niż tematyka stanowiąca główny nurt dociekań naukowych Habilitanta. Sześciokrotnie brał udział w pracach komitetów organizacyjnych krajowych i międzynarodowych konferencji naukowych. Trzykrotnie był recenzentem wydawniczym monografii naukowych i siedmiokrotnie recenzentem artykułów naukowych publikowanych w czasopismach naukowych takich jak: „Pamięć i Sprawiedliwość”, „Przegląd Historyczno-Wojskowy”, a także „Biuletyn Historyczny Muzeum Marynarki Wojennej w Gdyni”, gdzie jego aktywność recenzenta wynika zarówno z posiadanej wiedzy i doświadczenia zawodowego, jak i zasiadania w Radzie Naukowej tego czasopisma wydawanego przez Muzeum Marynarki Wojennej w Gdyni.

Ze względu na specyfikę dyscypliny naukowej i marginalność polskiej historiografii nie podaję danych naukometrycznych dotyczących dorobku naukowego Habilitanta,

ponieważ nie mogą one stanowić kryterium oceny dorobku naukowego. Tytułem uzupełnienia wskazać można, że publikacje Habilitanta były co najmniej pięciokrotnie cytowane przez autorów monografii, artykułów i rozdziałów w wieloautorskich monografiach naukowych oraz rozprawach naukowych stanowiących podstawę nadania stopnia naukowego doktora. Podkreślić należy również to, że dorobek habilitanta został zauważony przez duńskich badaczy i ośrodki naukowe.

Zaakcentować także należy, że Habilitant za swoje osiągnięcia w dziedzinie naukowej dwukrotnie otrzymał Indywidualne Wyróżnienie Rektora Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.

Podsumowując ten podpunkt skonstatować należy, że w moim przekonaniu Habilitant spełnia wymóg prowadzenia istotnej aktywności naukowej realizowanej w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury. Sens tejże istotnej działalności naukowej sprowadza się do badania dziejów Polskiej Marynarki Wojennej w jej niezwykle trudnym i złożonym okresie funkcjonowania w warunkach ograniczonej suwerenności państwowej i rozwiązań narzuconych przez obce mocarstwo. Z tego powodu Habilitant i jego działalność naukowa funkcjonują w swoistej niszy polskiej historiografii wojskowej, którą trafnie scharakteryzował prof. dr hab. Jerzy Maroń i dlatego w żaden sposób nie może ona ważyć na ocenie dorobku naukowego Habilitanta. Ważkość podejmowanych przez Habilitanta problemów badawczych i jego ustalenia bronią się same. Podkreślić należy, że jest to wiodący nurt działalności naukowej Habilitanta, ale nie jedyny. Dlatego ewentualny zarzut jednostronności dorobku byłby całkowicie niezasadny. Jednocześnie Habilitant realizuje aktywność naukową w więcej niż jednej uczelni. Jego macierzystą uczelnią jest obecnie Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, jednak współpracuje on ze swoją poprzednią uczelnią, czyli Akademią Marynarki Wojennej w Gdyni (czego dowodem jest między innymi wspólna monografia naukowa studentów obu uczelni) oraz aktywnie działa w instytucji kultury, którą jest Muzeum Marynarki Wojennej w Gdyni, gdzie jest zastępcą przewodniczącego Rady Naukowej „Biuletynu Historycznego Muzeum Marynarki Wojennej w Gdyni”.

4. Wniosek końcowy

Podsumowując przeprowadzoną ocenę dorobku dr. Roberta Rybaka stwierdzam, że zgromadził on wystarczający dorobek naukowy, w tym w zakresie współpracy międzynarodowej, w sposób trwały zaznaczając swoją aktywność naukową w historiografii. Przedstawiona rozprawa habilitacyjna jest oryginalnym opracowaniem autorskim o dużym

znaczeniu zarówno dla badań dziejów Marynarki Wojennej PRL, jak i morskiej sztuki operacyjnej w ogólności. Jest rozprawą o wysokim poziomie poznawczym i merytorycznym, a jej treść świadczy o dobrym przygotowaniu Habilitanta do prowadzenia samodzielnej pracy naukowo-badawczej, wskazującą na jego dociekliwość badawczą.

Mając powyższe na uwadze, działając w oparciu o przepisy ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* stwierdzam, że przedstawiony dorobek jest wystarczający do ubiegania się o stopień doktora habilitowanego w dziedzinie nauki humanistyczne w dyscyplinie historia i zasługuje na pozytywną ocenę końcową. Wniosek ten uzasadniają jego walory naukowe i merytoryczne oraz aktualność podjętej problematyki badawczej. Wnioskuje zatem o dopuszczenie dr. Roberta Rybaka do dalszych etapów przewodu habilitacyjnego w dziedzinie nauki humanistyczne w dyscyplinie historia.

ZASTĘPCA DOWÓDCY
WOJSKOWEGO ZGRUPOWANIA ZADAMOWEGO PODLASIE
ds. Operacyjnych

płk dr hab. Juliusz TYM